

Mariusz Krasoń, Dominik Mrozowski, Magdalena Wiśniewska

Stosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec osób przekraczających granicę¹

Use of direct coercive measures against border crossers

1. Zagadnienia wprowadzające

Stosownie do przepisów ustawy z 12 XII 2013 r. o cudzoziemcach, która w zdecydowanej większości reguluje sprawy związane z legalnym uzyskaniem prawa do różnych form pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w przypadku braku podstaw do uzyskania takiego prawa mogą być podejmowane czynności, które wprost lub pośrednio dotyczą stosowania przez Straż Graniczną lub Policję środków przymusu bezpośredniego. Realizując ustawowe uprawnienia, funkcjonariusze tych służb podejmują działania polegające m.in. na zatrzymaniu, doprowadzeniu do granicy, a w czasie realizacji tej czynności, ale w ramach uprawnień i przy zastosowaniu wymogów przewidzianych ustawą z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1834 oraz Dz.U. z 2019 r., poz. 15), mogą stosować środki przymusu bezpośredniego. Środków przymusu bezpośredniego można bowiem użyć lub wykorzystać je w przypadku konieczności m.in. wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy z 12 X 1990 r. o ochronie granicy państwowej, zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia, ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą,

¹ Tekst powstał w ramach wykonywania statutowych zadań w ramach Stowarzyszenia Lex Super Omnia.

zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą, pokonania biernego lub czynnego oporu.

Sytuacje wskazane w ustawie o cudzoziemcach, w jakich takie środki mogą być stosowane wobec osób nielegalnie przekraczających granicę, to w szczególności:

- a) niezwłoczne doprowadzenie do granicy, wynikające z art. 35 ustawy o cudzoziemcach:

Cudzoziemiec może być niezwłocznie doprowadzony do granicy, jeżeli został zatrzymany w strefie nadgranicznej bezpośrednio po przekroczeniu granicy nieumyślnie i wbrew przepisom prawa. Od tak zatrzymanego cudzoziemca pobiera się odciski linii papilarynych. Od pobrania odcisków odstępuje się, jeśli cudzoziemiec został niezwłocznie doprowadzony do granicy. Odprowadzenie do granicy oznacza odprowadzenie do przejścia granicznego.

- b) zobowiązanie cudzoziemca do powrotu, na podstawie art. 302 ustawy o cudzoziemcach:

Decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu wydaje się cudzoziemcowi, gdy m.in. przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę wbrew przepisom prawa i jednocześnie nie zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 303 ust. 1 pkt 9a. Oznacza to, że decyzja taka nie musi być wydana, gdy cudzoziemiec został **zatrzymany** niezwłocznie po przekroczeniu granicy, wbrew przepisom prawa, stanowiącej granicę zewnętrzną w rozumieniu art. 2 pkt 2 kodeksu granicznego Schengen, lub może być niezwłocznie doprowadzony do granicy, jeżeli został **zatrzymany** w strefie nadgranicznej bezpośrednio po nieumyślnym przekroczeniu granicy, wbrew przepisom prawa. W takim przypadku komendant oddziału Straży Granicznej lub komendant placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca:

- 1) informuje cudzoziemca, do jakiego państwa zostanie przekazany;
- 2) doprowadza cudzoziemca do granicy państwa, do którego zostaje przekazany.

W opisanej sytuacji nie wydaje się decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, lecz na mocy **art. 303b ustawy o cudzoziemcach – postanowienie o opuszczeniu przez cudzoziemca terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku nielegalnego przekroczenia granicy.**

Postanowienie takie wydaje komendant placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce przekroczenia granicy. Sporządza wówczas protokół przekroczenia granicy oraz wydaje postanowienie o opuszczeniu terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Na postanowienie o opuszczeniu terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przysługuje zażalenie do Komendanta Głównego Straży Granicznej. Złożenie zażalenia nie wstrzymuje wykonania postanowienia.

W postanowieniu takim:

- 1) określa się nakaz opuszczenia przez cudzoziemca terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) orzeka się zakaz ponownego wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i innych państw obszaru Schengen wraz z określeniem okresu tego zakazu.

Należy zaznaczyć w tym miejscu, że stosownie do art. 304 ustawy o cudzoziemcach organ prowadzący postępowanie w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu poucza cudzoziemca o możliwości złożenia wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej.

Zgodnie z art. 310 ustawy o cudzoziemcach, decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu wydaje:

- 1) z urzędu – komendant oddziału Straży Granicznej lub komendant placówki Straży Granicznej, który stwierdził istnienie przesłanki uzasadniającej wydanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu;
- 2) na wniosek wojewody, Ministra Obrony Narodowej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefa Agencji Wywiadu, organu Krajowej Administracji Skarbowej, komendanta wojewódzkiego lub komendanta powiatowego (miejskiego) Policji – komendant oddziału Straży Granicznej lub komendant placówki Straży Granicznej, właściwy ze względu na siedzibę organu występującego z wnioskiem albo miejsce pobytu cudzoziemca.

Komendant oddziału Straży Granicznej lub komendant placówki Straży Granicznej, który stwierdził istnienie przesłanki uzasadniającej wydanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu, może przekazać dalsze prowadzenie postępowania w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu, z urzędu lub na wniosek cudzoziemca, w drodze postanowienia, komendantowi oddziału Straży Granicznej lub

komendantowi placówki Straży Granicznej właściwemu ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca.

Stosownie do **art. 315 ustawy o cudzoziemcach** w decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu określa się termin dobrowolnego powrotu, który wynosi od 15 do 30 dni, liczony od dnia doręczenia decyzji. Można jednak w decyzji takiej nie określać terminu dobrowolnego powrotu cudzoziemca, gdy:

- 1) istnieje prawdopodobieństwo ucieczki cudzoziemca,
- 2) wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Oceniając prawdopodobieństwo ucieczki, bierze się pod uwagę w szczególności to, czy cudzoziemiec m.in. przekroczył lub usiłował przekroczyć granicę wbrew przepisom prawa.

Gdy ustalono, że doszło do nielegalnego przekroczenia granicy, to w decyzji takiej wskazuje się państwo, do którego cudzoziemiec powraca, a decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu **podlega natychmiastowemu wykonaniu**. Od cudzoziemca poddanego tej procedurze (**art. 324 ustawy o cudzoziemcach**) pobiera się odciski linii papilarnych, jeżeli nie zostały pobrane po jego **zatrzymaniu**, a następnie przekazuje się Komendantowi Głównemu Policji obraz linii papilarnych, dane osobowe cudzoziemca oraz sporządza fotografię cudzoziemca.

Gdy w decyzji o zobowiązaniu do powrotu nie określono dobrowolnego terminu powrotu, a więc decyzja podlega natychmiastowemu wykonaniu, to jej wykonanie następuje w drodze **przymusu**. Artykuł 329 ustawy o cudzoziemcach stwierdza bowiem, że przymusowe wykonanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu następuje, gdy:

- 1) w decyzji tej nie został określony termin dobrowolnego powrotu,
- 2) po wydaniu tej decyzji:
 - a) zaistniało prawdopodobieństwo ucieczki cudzoziemca,
 - b) dalszy pobyt cudzoziemca może stanowić zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Przymusowe wykonanie decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu **polega na doprowadzeniu** go do granicy albo do portu lotniczego albo morskiego państwa, do którego zostaje doprowadzony.

Do doprowadzenia cudzoziemca od granicy do portu lotniczego państwa, do którego zostaje doprowadzony, stosuje się przepisy załącznika do decyzji Rady 2004/573/WE z 29 IV 2004 r. w sprawie organizacji wspólnych lotów w celu wydalenia z terytorium dwóch lub więcej Państw Członkowskich, obywateli państw trzecich, którzy podlegają indywidualnemu nakazowi wydalenia (Dz.Urz. WE L 261 z 6 VIII 2004 r., poz. 28 z późn. zm.).

Doprowadzenia cudzoziemca dokonuje:

- 1) do granicy – komendant oddziału Straży Granicznej lub komendant placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca;
- 2) od granicy do portu lotniczego albo morskiego państwa, do którego następuje powrót – Komendant Główny Straży Granicznej lub komendant oddziału Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce, w którym cudzoziemiec przekracza granicę.

Komendant placówki Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce, w którym cudzoziemiec przekracza granicę, odnotowuje w rejestrze spraw dotyczących zobowiązania cudzoziemca do powrotu datę opuszczenia przez cudzoziemca terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Stosownie do **art. 372 ustawy o cudzoziemcach** w trakcie przeprowadzania tranzytu drogą powietrzną funkcjonariusze innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej należący do eskorty, w przypadku:

- 1) zagrożenia bezpośrednim i bezprawnym zamachem na życie, zdrowie lub wolność funkcjonariusza,
 - 2) bezpośredniego i poważnego zagrożenia, że cudzoziemiec podejmie ucieczkę, okaleczy siebie lub osoby trzecie lub zniszczy mienie, w sytuacji gdy brak jest funkcjonariuszy Straży Granicznej lub Policji albo w celu ich wsparcia
- są uprawnieni do noszenia środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 2, 7, pkt 12 lit. a i d oraz pkt 13 ustawy z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1834 oraz Dz.U. z 2019 r., poz. 15), oraz do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 1, 2, 7, pkt 12 lit. a i d oraz pkt 13 tej ustawy, odpowiednio na zasadach dotyczących funkcjonariuszy Straży Granicznej. A więc użycia:

- **siły fizycznej w postaci technik:**
 - a) transportowych,
 - b) obrony,
 - c) ataku,
 - d) obezwładnienia;
- **kajdanek:**
 - a) zakładanych na ręce,
 - b) zakładanych na nogi,
 - c) zespolonych;
- **pałki służbowej;**
- **chemicznych środków obezwładniających w postaci:**
 - a) ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
 - b) innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
- **przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.**

2. Katalog środków przymusu bezpośredniego i zasady ich stosowania przez Policję

Możliwość i sposób stosowania środków przymusu bezpośredniego jest jednym z istotniejszych prerogatyw, jakimi dysponują powołane do tego służby państwowe. Do czasu wejścia w życie ustawy z 5 VI 2013 r. *o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej* (Dz.U. z 2019 r., poz. 2418) problematyka ta była podejmowana w licznych i różnej rangi aktach prawnych. Dla porządku należy wskazać, iż do ich stosowania uprawnionych jest szereg podmiotów.

Zgodnie z art. 2 ustawy uprawnieni są: funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; funkcjonariusze Agencji Wywiadu; funkcjonariusze Służby Ochrony Państwa; funkcjonariusze Służby Celno-Skarbowej; funkcjonariusze Centralnego Biura Antykorupcyjnego; strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej; strażnicy Państwowej Straży Rybackiej; funkcjonariusze Policji; funkcjonariusze i żołnierze Służby Kontrwywiadu Wojskowego; funkcjonariusze Służby Więziennej; funkcjonariusze i żołnierze Służby Wywiadu Wojskowego; strażnicy straży gminnych (miejskich); funkcjonariusze Straży Granicznej; strażnicy Straży Leśnej; funkcjonariusze Straży Marszałkowskiej; funkcjonariusze

Straży Ochrony Kolei; funkcjonariusze Straży Parku; żołnierze Żandarmerii Wojskowej lub wojskowych organów porządkowych; pracownicy ochrony uprawnieni do użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej na podstawie przepisów ustawy z 22 VIII 1997 r. o ochronie osób i mienia; inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego.

Przepis wspomina nadto o członkach służb porządkowych w kontekście imprez masowych oraz pracownikach zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich lub młodzieżowych ośrodków wychowawczych.

Przy stosowaniu przez Policję środków przymusu bezpośredniego można wyróżnić podstawę prawną oraz podstawę faktyczną ich stosowania. Podstawą prawną w tym wypadku będzie art. 16 ustawy z 6 IV 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2021 r., poz. 1882) w brzmieniu: „W przypadkach, o których mowa w art. 11 pkt 1–6 i 8–14 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 2418), policjanci mogą użyć środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 1–13 i 17–20 tej ustawy, lub wykorzystać te środki”.

Wskazane w przepisie sytuacje, to: konieczność wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym poleceniem; odparcie bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby; przeciwdziałanie naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałanie bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia; ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego; przeciwdziałanie niszczeniu mienia; zapewnienie bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia; ujęcie osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; zatrzymanie osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; pokonanie biernego lub czynnego oporu; zapobieganie autoagresji.

W przytoczonych stanach faktycznych policjant ma prawo do zastosowania określonych w art. 12 ust. 1 pkt 1–13 i 17–20 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego w postaci: siły fizycznej (technik transportowych, obronnych, ataku, obezwładniania), kajdanek, kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego, siatki obezwładniającej, kasku

zabezpieczającego, pałki służbowej, wodnych środków obezwładniających, psa i konia służbowego, pocisków niepenetrujących, chemicznych środków obezwładniających, paralizatorów elektrycznych, kolczatki drogowej i innych środków służących do zatrzymania i unieruchomienia pojazdu, pojazdów służbowych, środków służących do pokonywania zamknięć budowlanych z uwzględnieniem materiałów wybuchowych, a także środków pirotechnicznych o właściwościach ogłuszających lub oślniewających.

Omawiany przepis ustawy o Policji precyzuje nadto w ust. 2 przypadki, w których policjant może użyć broni palnej. Mianowicie przywołuje art. 45 pkt 1 lit. a–c i e, pkt 2, 3, 4 lit a i b oraz art. 47 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego. Zgodnie z ich brzmieniem policjant ma prawo użyć broni palnej w przypadku konieczności odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu, zamachu na ważne obiekty, urzędnika lub obszary albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu, zamachu na mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby, albo konieczności przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu, bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia.

W dalszej kolejności policjant ma prawo do użycia broni w przypadku zaistnienia konieczności dania odporu osobie niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby, bądź też takiej, która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną uprawnionemu lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania. Broń palna może także być użyta w razie bezpośredniego pościgu za osobą, co do której zachodzą ww. okoliczności, a także w bezpośrednim pościgu za osobą, która dopuściła się enumeratywnie wymienionych w ustawie o środkach bezpieczeństwa przestępstw. Są to przestępstwa o charakterze terrorystycznym, zabójstwo, ciężkie uszkodzenie ciała, spowodowanie katastrofy, rozbój, wymuszenie rozbójnicze.

Idąc dalej, broni palnej może użyć policjant w razie konieczności: ujęcia osoby w wyżej opisanych okolicznościach; osoby, która schroniła się

w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu; w przypadku ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności, jeżeli: ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby, istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu.

Od użycia broni palnej należy odróżnić jej wykorzystanie. Broń palną policjant ma prawo wykorzystać w celu zatrzymania pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów. Do wykorzystania broni palnej dojdzie także w celu pokonania przeszkody: uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia uprawnionego, innej osoby lub ratowanie mienia, w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia. Policjant ma prawo także wykorzystać broń palną celem zaalarmowania lub wezwania pomocy, neutralizacji przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia uprawnionego lub innej osoby, unieszkodliwienia zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby, oddania strzału ostrzegawczego, zniszczenia np. drona zagrażającego bezpieczeństwu.

Podkreślenia wymaga różnica pomiędzy użyciem broni a jej wykorzystaniem. W tym pierwszym przypadku mowa jest o użyciu broni w stosunku do osób, a więc z realną możliwością uszkodzenia ciała, spowodowania krzywdy czy wręcz śmierci osoby. W drugim wypadku mowa o instrumentalnym wykorzystaniu broni palnej jako przedmiotu, a jej użycie nie może być nakierowane na spowodowanie obrażeń ciała. Oczywiście przy zatrzymywaniu, np. pojazdu, do takich obrażeń może dojść niejako przy okazji wykorzystania broni, np. w sytuacji kiedy zatrzymywana osoba straci kontrolę nad pojazdem.

Podstawą faktyczną zastosowania środków przymusu bezpośredniego jest realna i rzeczywista sytuacja, zdarzenie, które swoim przebiegiem realizuje stany faktyczne opisane w poprzednim akapicie. Powołane wyżej przepisy wskazują, w jakich sytuacjach, w jaki sposób i jakich

środków przymusu bezpośredniego policjanci mogą użyć lub jakie wykorzystać. W konsekwencji podstawą faktyczną użycia lub wykorzystania konkretnego środka przymusu bezpośredniego jest sytuacja rzeczywista zawierająca, oprócz wielu cech, znamiona co najmniej jednego z przypadków użycia tych środków określonych w art. 11 ustawy.

Jakkolwiek zapis art. 11 został opisany w akapicie poprzedzającym, to przypomnieć należy, że środki przymusu bezpośredniego można użyć lub wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań: wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem; odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby; przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby; przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego; przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia; ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez policjanta; przeciwdziałania niszczeniu mienia; zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia; ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą; pokonania biernego oporu; pokonania czynnego oporu oraz przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji. Nader istotne jest, aby w tym miejscu wspomnieć i podkreślić, iż z kompetencji Policji wyłączono stosowanie środków przymusu bezpośredniego wskazane w art. 11 pkt 7 ustawy, a więc przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy z 12 X 1990 r. o ochronie granicy państwowej.

Zagadnieniem o kapitalnym znaczeniu są zasady, jakie winny przyświecać policjantowi w sytuacji, kiedy już dojdzie do zastosowania środków przymusu bezpośredniego. Na pierwszy plan wysuwa się zasada kompetencji, zgodnie z którą policjant może użyć takich środków lub wykorzystać je wyłącznie w zakresie realizacji swoich zadań ustawowych. Dalej, policjant, przystępując do użycia środków przymusu bezpośredniego, powinien uprzedzić osobę (ostrzec ją) o zamiarze ich użycia, jeżeli jej wezwanie do zachowania się zgodnego z prawem okazało się bezskuteczne.

Nie ma obowiązku stosowania wezwania oraz ostrzeżenia w przypadku, gdy: występuje bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności

policjanta lub innej osoby, lub zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla dobra chronionego prawem, a środków przymusu bezpośredniego używa się prewencyjnie.

Kolejną zasadą jest zasada celowości, zgodnie z którą policjant może użyć środków przymusu bezpośredniego lub wykorzystać je do celów określonych w ustawie. Od użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty. W przypadku gdy uzasadniają to okoliczności zdarzenia, policjant może użyć jednocześnie więcej niż jednego środka przymusu bezpośredniego lub wykorzystać jednocześnie więcej niż jeden taki środek, jeżeli przepisy nie stanowią inaczej. Z zasadą celowości bezpośrednio koresponduje zasada niezbędności, zgodnie z którą policjant winien używać lub wykorzystywać środków przymusu bezpośredniego w sposób niezbędny do osiągnięcia celów takiego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości. Przy użyciu środków przymusu bezpośredniego obowiązuje także zasada minimalizacji skutków ich zastosowania, zasada szczególnej ostrożności.

Na szczególne uwypuklenie zasługuje zasada przestrzegania praw człowieka, oznaczająca, że policjant w każdej sytuacji, w tym związanej z użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego, ma obowiązek respektowania praw i wolności człowieka oraz przestrzegania zasad etyki zawodowej. Z zagadnieniem stosowania środków przymusu bezpośredniego wiąże się kwestia tzw. ekscesów. Może to być eksces ekstensywny, polegający na użyciu lub wykorzystaniu określonego środka przymusu bezpośredniego przedwcześnie lub za późno (bezprawne zachowanie nie weszło jeszcze w fazę bezpośredniości, choć już powstało, lub bezpośredniość bezprawnego zachowania już ustała). Eksces może także przybrać formę intensywną i wtedy polega na niezachowaniu proporcjonalności sposobu i natężenia użycia lub wykorzystania określonego środka przymusu bezpośredniego do skali i rodzaju bezprawnego zachowania sprawcy lub innego zagrożenia. Wystąpienie któregośkolwiek ekscesu może rodzić odpowiedzialność dyscyplinarną, a w skrajnych przypadkach – karną funkcjonariusza.

W myśl art. 34 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej policjant może użyć środków przymusu bezpośredniego po uprzednim bezskutecznym wezwaniu osoby do zachowania się zgodnego

z prawem oraz po uprzedzeniu jej o zamiarze użycia tych środków. Praktyka wskazuje, iż wezwanie takie przyjmuje postać okrzyku kierowanego do osoby, wobec której zaistniała konieczność użycia środka. Podkreślić trzeba, iż takie wezwanie – okrzyk, musi być zrozumiałe dla osoby, do której jest kierowany w taki sposób, aby osoba ta go usłyszała, zrozumiała jego treść i znaczenie oraz by miała możliwość dostosować swoje zachowanie do oczekiwanego od niej przez policjanta.

Zwrócić należy uwagę, że takie wezwanie może mieć znaczenie dowodowe. Mianowicie przebywające w pobliżu miejsca użycia środków przymusu bezpośredniego osoby mogą potwierdzić jako świadkowie, że policjant stosował procedurę przed użyciem tych środków w sposób pozwalający usłyszeć polecenie i dał osobie szansę na zmianę zachowania na prawnie pożądane. Artykuł 34 w ust. 2 ustawy przewiduje wyłączenie powyższego obowiązku. Mianowicie policjant nie stosuje wezwania do zachowania się zgodnie z prawem oraz uprzedzenia o zamiarze użycia środków przymusu bezpośredniego w przypadku, gdy: występuje bezpośrednio zagrożenie życia, zdrowia lub wolności policjanta lub innej osoby lub zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla dobra chronionego prawem, a środków przymusu bezpośredniego używa się prewencyjnie. Zasadą jest, że decyzję o zastosowaniu tych środków policjant podejmuje samodzielnie. Jednakże w przypadku użycia kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego, kasku zabezpieczającego decyzję o ich użyciu podejmują: kierownik jednostki organizacyjnej Policji albo osoby przez niego upoważnione, a w razie ich nieobecności – dyżurny jednostki; podczas konwoju, doprowadzenia lub wykonywania innych zadań służbowych przez grupę funkcjonariuszy – dowódca konwoju lub grupy funkcjonariuszy wykonującej doprowadzenie lub inne zadania służbowe. W przypadku konieczności użycia środków przymusu bezpośredniego w postaci środków obezwładniających, chemicznych środków obezwładniających (plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących i innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających) decyzję podejmują: Komendant Główny Policji, właściwy miejscowo komendant wojewódzki (stołeczny) Policji albo osoby przez nich upoważnione.

Nie można tracić z pola widzenia, że możliwość użycia środków przymusu bezpośredniego obwarowana jest szerokim wachlarzem zakazów. Mają one postać względnych zakazów podmiotowych oraz

bezwzględnych przedmiotowych. Zakaz podmiotowy użycia środków przymusu bezpośredniego dotyczy kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności. Zakaz obejmuje wszystkie rodzaje środków przymusu bezpośredniego, z wyłączeniem siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia, których policjant ma prawo użyć wobec tych kategorii osób w określonej prawnie sytuacji. W konsekwencji użycie innych rodzajów środków przymusu bezpośredniego niż siła fizyczna w wymienionej postaci jest przekroczeniem uprawnień przez policjanta.

Zakazy te są względne, albowiem dopuszczają usprawiedliwiony okolicznościami wyjątek. Mianowicie jest to sytuacja, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie policjanta lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec: kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności, jest niewystarczające lub niemożliwe, policjant może użyć innych środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej.

Z kolei zakazy przedmiotowe użycia środków przymusu bezpośredniego mają charakter bezwzględny, a ich celem jest wyznaczenie pewnych nieprzekraczalnych granic w zakresie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego co do określonych sposobów lub w określonych sytuacjach, aby chronić życie i zdrowie osób, przeciwko którym środków tych używa się lub je wykorzystuje, oraz zapewnić celowość i niezbędność ich użycia lub wykorzystania. I tak niedopuszczalne jest zadawanie uderzeń podczas wykorzystywania siły fizycznej, chyba że policjant działa w celu odparcia zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób albo na mienie lub przeciwdziała ucieczce. Nie wolno używać kaftana bezpieczeństwa lub pasa obezwładniającego w taki sposób, aby utrudniał oddychanie lub tamował obieg krwi. Pałki służbowej nie wolno używać wobec osób, w stosunku do których użyto środków przymusu bezpośredniego w postaci: kajdanek (zakładanych na ręce, zakładanych na nogi, zespolonych), kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego, siatki obezwładniającej.

Nie wolno nadto użyć pałki służbowej wskutek użycia środków przymusu bezpośredniego w postaci przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej – z wyjątkiem dzwigni transportowych stosowanych przy użyciu pałki służbowej. Nie jest

dopuszczalne zadawanie uderzeń i pchnięć pałką służbową w głowę, szyję, brzuch i nieumięśnione oraz szczególnie wrażliwe części ciała, z wyjątkiem sytuacji, gdy zachodzi konieczność odparcia zamachu stwarzającego bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia policjanta lub innej osoby. Ustawa zakazuje celowania w głowę lub szyję pociskami niepenetracyjnymi, gdy używa się ich w celu obezwładnienia osób lub wykorzystuje się dla obezwładnienia zwierzęcia przez zadanie bólu fizycznego. W stosunku do osób, co do których użyto uprzednio środków przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek służbowych zakładanych na ręce, zakładanych na nogi, zespolonych, kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego lub siatki obezwładniającej – zakazane jest użycie chemicznych środków obezwładniających oraz przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej. Ustawa nadto zakazuje celowania w głowę w czasie używania przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej oraz zakazuje wykorzystania kolczatki drogowej w celu zatrzymania pojazdu jednośladowego.

Ustawa w art. 36 i 37 odnosi się do czynności policjanta po użyciu środków przymusu bezpośredniego, określa jego prawa i obowiązki. W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby, policjant udziela jej niezwłocznie pierwszej pomocy, a w razie potrzeby zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

Policjant może odstąpić od udzielania pierwszej pomocy w przypadku, kiedy: udzielenie tej pomocy może zagrozić życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu uprawnionego lub innej osoby; udzielenie tej pomocy spowodowałoby konieczność zaniechania przez uprawnionego czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia; udzielenie pomocy osobie poszkodowanej zostało zapewnione przez inne osoby lub podmioty zobowiązane do jej udzielenia.

Należy podkreślić, iż w przypadku odstąpienia od udzielenia pierwszej pomocy lub gdy osoba poszkodowana sprzeciwia się udzieleniu tej pomocy, uprawniony zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

Ważne jest, że policjant nie może odstąpić od zapewnienia udzielenia medycznych czynności ratunkowych kobiecie ciężarnej, wobec której użyto środków przymusu bezpośredniego. W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania takich środków nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby albo nastąpiła jej śmierć, zranienie albo śmierć zwierzęcia albo zniszczenie mienia, policjant: zabezpiecza miejsce zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych; ustala świadków zdarzenia; powiadamia o zdarzeniu właściwego przełożonego lub osobę pełniącą służbę dyżurną.

Policjant może odstąpić od zabezpieczenia miejsca zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych oraz ustalenia świadków zdarzenia, w przypadku gdy: zagrożiłoby to życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu policjanta lub innej osoby, spowodowałoby to konieczność zaniechania przez policjanta czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia. Dalej, w przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego wystąpiły objawy uzasadniające konieczność udzielenia osobie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub medycznych czynności ratunkowych albo nastąpiła śmierć tej osoby lub wyrządzona została szkoda w mieniu znacznej wartości, właściwy przełożony lub osoba pełniąca służbę dyżurną niezwłocznie: zapewnia w razie potrzeby wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe osobom poszkodowanym; zapewnia zabezpieczenie śladów i dowodów użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego; informuje o tym zdarzeniu właściwą miejscowo jednostkę organizacyjną Policji.

Tematyki użycia środków przymusu bezpośredniego nie da się rozpatrywać bez korelacji z wolnościami i prawami człowieka. Z samej bowiem swojej istoty, często w sposób bardzo istotny, użycie tych środków w prawa te ingeruje. Stąd też policjant, stosując środki przymusu bezpośredniego, musi działać w sposób szczególnie wyważony i nie pochopnie. Nie jest to kwestia prosta, albowiem stosowane są one często w odpowiedzi na potrzebę chwili, przy jednoczesnym (obiektywnym przecież) braku czasu na dogłębną analizę sytuacji. Wysnuwanie wniosku przeciwnego w wielu sytuacjach byłoby z gruntu absurdalne i stanowiło przykład myślenia życzeniowego. Dlatego tak ważne są szkolenia i przygotowanie funkcjonariusza na różne warianty możliwych sytuacji.

Policjant, decydując o użyciu środków przymusu bezpośredniego, nie może kierować się pochodzeniem osób, ich statusem społecznym, wyznaniem religijnym, wyznawanym światopoglądem, kolorem skóry czy orientacją seksualną. Nie może też warunkować zastosowania tych środków jakimikolwiek uprzedzeniami związanymi z wymienionymi lub innymi względami.

Warto w tym miejscu uwypuklić znaczenie art. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w myśl którego:

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły: a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą; b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem, c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

W korelacji z nim pozostaje art. 3 Konwencji, który statuuje zakaz tortur: „Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”. Z kolei Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania określa tortury jako „każde działania, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”.

3. Siły Zbrojne a środki przymusu bezpośredniego

Siły Zbrojne, realizując zadania konstytucyjne, w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic (art. 26 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z 2 IV 1997 r.), mają prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia, z uwzględnieniem konieczności i celu wykonania tych zadań, w sposób adekwatny do zagrożenia oraz w granicach zasad określonych w wiążących Rzeczpospolitą Polską ratyfikowanych umowach międzynarodowych oraz międzynarodowym prawie zwyczajowym (art. 3 pkt 2a ustawy z 21 XI 1967 r. o *powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*; Dz.U. z 2021 r., poz. 372; t.j. z 1 III 2021 r.).

W skład Sił Zbrojnych, jako ich rodzaje, wchodzi – oprócz m.in. wojsk lądowych, sił powietrznych, marynarki wojennej, wojsk specjalnych – również wojska obrony terytorialnej (WOT). Wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą wchodzącą w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jest też Żandarmeria Wojskowa. Wśród licznych zadań tej służby jest m.in. współdziałanie z polskimi oraz zagranicznymi organami i służbami właściwymi w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi, a także wykonywanie innych zadań określonych w odrębnych przepisach (art. 4 ustawy z 24 VIII 2001 r. o *Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych*; Dz.U. z 2021 r., poz. 1214; t.j. z 5 VII 2021 r.). Wykonując swoje zadania, Żandarmeria współdziała z wojskowymi organami porządkowymi, ale także m.in. z Policją i Strażą Graniczną.

Zgodnie z ustawą z 21 VI 2002 r. o *stanie wyjątkowym* (art. 11), w czasie stanu wyjątkowego Prezydent, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych. Żołnierzom wyznaczonym do tych oddziałów i pododdziałów przysługują, w zakresie niezbędnym do wykonywania ich zadań, uprawnienia policjantów określone w art. 15 i art. 16 ustawy z 6 IV 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2016 r., poz. 1782, z późn. zm.), a zatem mają prawo m.in. do:

- a) legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości,
- b) zatrzymywania osób (w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw),
- c) pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wycisku ze słuchawki policzków,

- d) przeszukiwania osób i pomieszczeń (w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw),
- e) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu z pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych,
- f) dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży oraz w środkach transportu w określonych ustawą sytuacjach, np. w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, w celu znalezienia: broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, lub mogących stanowić dowód w postępowaniu, przedmiotów podlegających przepadkowi w przypadku uzasadnionego przypuszczenia posiadania przez osobę broni lub takich przedmiotów lub uzasadnionego przypuszczenia ich użycia do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary,
- g) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych,
- h) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu lub dźwięku w trakcie interwencji w miejscach innych niż publiczne, podczas prowadzenia działań kontrterrorystycznych oraz wspierania działań jednostek organizacyjnych Policji przez służbę kontrterrorystyczną w warunkach szczególnego zagrożenia lub wymagających użycia specjalistycznych sił i środków oraz specjalistycznej taktyki działań, a także w policyjnych środkach transportu,
- i) żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej; wymienione instytucje, organy i przedsiębiorcy są obowiązani, w zakresie swojego działania, do udzielenia tej pomocy, w zakresie obowiązujących przepisów prawa,
- j) zwracania się o niezbędną pomoc do innych przedsiębiorców i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy, w ramach obowiązujących przepisów prawa,
- k) dokonywania sprawdzenia prewencyjnego w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie lub

w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego („sprawdzenie prewencyjne” polega na manualnym sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży oraz przedmiotów znajdujących się na jej ciele lub przez nią posiadanych, sprawdzeniu za pomocą środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń niebezpiecznych lub których posiadanie jest zabronione, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów, sprawdzeniu biochemicznym, lub z wykorzystaniem psa służbowego w zakresie niezbędnym do realizacji celu podejmowanych czynności w danych okolicznościach oraz w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której czynności są wykonywane),

- l) wydawania osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania czynności służbowych podejmowanych w zakresie i w celu realizacji ustawowych zadań Policji,
- m) **użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej (art. 16 ustawy o Policji).**

Oddziały i pododdziały mogą użyć i wykorzystać środki przymusu bezpośredniego, do użycia i wykorzystania których uprawnieni są żołnierze Żandarmerii Wojskowej wchodzący w skład pododdziału zwanego, o którym mowa w przepisach ustawy z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

A zatem żołnierze, na podstawie art. 42 ustawy z 24 VIII 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, mogą użyć lub wykorzystać środki przymusu bezpośredniego w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- 1) wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- 2) odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 3) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 4) przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- 5) przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniane przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;

- 6) ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- 7) przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- 8) zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- 9) ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 10) zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 11) pokonania biernego oporu;
- 12) pokonania czynnego oporu;
- 13) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

W tych sytuacjach żołnierze mogą wykorzystać następujące środki przymusu bezpośredniego:

- 1) siła fizyczna w postaci technik: transportowych, obrony, ataku, obezwładnienia;
- 2) kajdanki: zakładane na ręce, zakładane na nogi, zespolone;
- 3) kaftan bezpieczeństwa;
- 4) pas obezwładniający;
- 5) siatka obezwładniająca;
- 7) pałka służbowa;
- 8) wodne środki obezwładniające;
- 9) pies służbowy;
- 10) pociski niepenetracyjne;
- 11) chemiczne środki obezwładniające w postaci:
 - a) ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
 - b) granatów łzawiących,
 - c) innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
- 12) przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej;
- 13) kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych;
- 14) pojazdy służbowe;
- 15) środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe;
- 16) środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub oślniewających.

Broni palnej żołnierze mogą użyć (na podstawie art. 42 ust. 2 ustawy z 24 VIII 2001 r. o *Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach*

porządkowych), gdy zaistnieje co najmniej jeden z następujących przypadków:

- 1) konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na:
 - a) życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - b) ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - c) mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby, albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - d) bezpieczeństwo konwoju lub doprowadzenia;
- 2) konieczność przeciwstawienia się osobie:
 - a) niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby,
 - b) która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną uprawnionemu lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania;
- 3) bezpośredni pościg za osobą, wobec której:
 - a) użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w ustawie;
 - b) istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny;
- 4) konieczność:
 - a) ujęcia osoby:
 - wobec której użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w pkt 1 lit. a–d i pkt 2,
 - wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny,
 - dokonującej zamachu, o którym mowa w pkt 1 lit. d lub e,

- jeżeli schroniła się w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
- b) ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności, jeżeli:
 - ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby,
 - istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
 - pozbawienie wolności nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny.

Na podstawie art. 47 *ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*, broń palną żołnierz może wykorzystać także w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- 1) zatrzymanie pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów;
- 2) pokonanie przeszkody:
 - a) uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia uprawnionego, innej osoby lub ratowanie mienia,
 - b) w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia;
- 3) zaalarmowanie lub wezwanie pomocy;
- 4) unieszkodliwienie zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby;
- 5) oddanie strzału ostrzegawczego;
- 6) zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego, w przypadkach określonych w ustawie z 3 lipca 2002 r. – *Prawo lotnicze* (Dz.U. z 2019 r., poz. 1580 i 1495).

Do użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego przez oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej stosuje

się przepisy art. 41–43 ustawy z 24 V 2013 r. o *środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*.

Oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej mogą użyć broni palnej lub ją wykorzystać po uzyskaniu zgody przełożonego służbowego, a w przypadku gdy wszelka zwłoka groziłaby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia żołnierza wchodzącego w skład tego oddziału lub pododdziału lub innej osoby – dowódca pododdziału zwartego.

Bezpośrednio przed wydaniem rozkazu użycia broni palnej przez oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej ich dowódca:

- 1) wzywa do zachowania zgodnego z prawem, w szczególności do porzucenia broni lub niebezpiecznego przedmiotu lub do zaniechania stosowania przemocy;
- 2) uprzedza o możliwości użycia broni palnej w przypadku niepodporządkowania się temu wezwaniu;
- 3) wydaje rozkaz oddania strzału ostrzegawczego lub salwy ostrzegawczej w bezpiecznym kierunku; chyba że wszelka zwłoka groziłaby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia żołnierza wchodzącego w skład oddziału lub pododdziału Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej lub innej osoby.

O każdym przypadku użycia broni palnej przez oddział i pododdział Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jego dowódca niezwłocznie powiadamia przełożonego, który wydał polecenie użycia broni palnej, lub osobę pełniącą służbę dyżurną.

Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowe zasady użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w czasie **stanu wyjątkowego**, uwzględniając stopień i rodzaj zagrożeń stanowiących przyczyny jego wprowadzenia i trwania.

Szczegółowe zasady użycia oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, ale w czasie stanu wyjątkowego, reguluje nadal obowiązujące rozporządzenie Rady Ministrów z 20 XII 2013 r. (Dz.U. z 2013 r., poz. 1733; t.j. 31 XII 2013 r.). W razie wprowadzenia takiego stanu Minister Obrony Narodowej niezwłocznie kieruje oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej do realizacji zadań w czasie stanu wyjątkowego, a po uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, wyznacza, w drodze decyzji, zadania

oddziałów Sił Zbrojnych i przekazuje je ich dowódcom według obowiązujących procedur.

Działania oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych mogą być prowadzone samodzielnie albo wspólnie z innymi formacjami uzbrojonymi niewchodzącymi w skład Sił Zbrojnych lub służbami bezpieczeństwa i ochrony porządku publicznego, w tym z Policją i Strażą Graniczną.

Wszystkie działania oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych dokumentuje się za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk, stosownie do potrzeb i możliwości. Zadanie to należy do właściwości Żandarmerii Wojskowej, a w razie braku takiej możliwości – możliwa jest pomoc ze strony współdziałających z nią innych służb bezpieczeństwa i ochrony porządku publicznego. Po wykonaniu zadania dowódcy oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej sporządzają szczegółowe meldunki pisemne i przesyłają do Dowódcy Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych i dowódców (komendantów, szefów) struktur organizacyjnych, z których zostały wydzielone. Meldunek taki zawiera bardziej szczegółowy opis w przypadku użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego albo broni palnej.

Na sposób użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej przez żołnierzy osobie, wobec której zostały użyte lub wykorzystane te środki lub ta broń, przysługuje zażalenie do właściwego ze względu na miejsce zdarzenia prokuratora do spraw wojskowych prokuratury rejonowej, w terminie 7 dni od dnia zdarzenia.

Zgodnie z ustawą z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (art. 11 pkt 7) środki te mogą zostać wykorzystane w przypadku konieczności: przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej; można też użyć broni palnej, gdy istnieje konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymusza przekroczenie granicy państwowej przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu (art. 45 pkt 1 ppkt d ww. ustawy). Regulacja ta ma zastosowanie bez związku z ewentualnym wprowadzeniem stanu wyjątkowego.

W przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, w szczególności: bezpośredniego zagrożenia zamachem na nienaruszalność granicy państwowej lub jego dokonania, bezpośredniego zagrożenia zamachem na obiekty lub urządzenia

wykorzystywane przez Straż Graniczną, jeżeli użycie sił Straży Granicznej okaże się niewystarczające lub uzasadnia to stopień zagrożenia, do pomocy Straży Granicznej mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zwane dalej „oddziałami i pododdziałami Sił Zbrojnych” (art. 11 b ustawy z 12 X 1990 r. o Straży Granicznej; Dz.U. z 2021 r., poz. 1486; t.j. z 16 VIII 2021 r.).

Użycie wojska w tym trybie następuje na podstawie postanowienia Prezydenta RP wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów, a w przypadku niecierpiącym zwłoki decyzję o udzieleniu takiej pomocy podejmuje Minister Obrony Narodowej, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych, określający zakres i formę pomocy, zawiadamiając o niej niezwłocznie Prezydenta RP i Prezesa Rady Ministrów. Prezydent niezwłocznie wydaje postanowienie o zatwierdzeniu lub uchyleniu takiej decyzji. Taka opcja nie jest uwarunkowana wcześniejszym wprowadzeniem stanu wyjątkowego.

Żołnierzom oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych kierowanych do pomocy Straży Granicznej przysługują w zakresie niezbędnym do wykonywania ich zadań, wobec wszystkich osób, uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej określone w art. 11 ust. 1 pkt 2, 4–5a, 5b lit. a i b, pkt 6, 7, 7a i 10 oraz art. 23 ustawy o Straży Granicznej (szczegółowo opisane w rozdziale dotyczącym tej formacji).

Użycie oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych w takich przypadkach ma być odpowiednie do stopnia zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej. Stopień zagrożenia określa organ koordynujący działania podejmowane przez oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych na podstawie przewidywanego rozwoju sytuacji, w tym zagrożenia popełnieniem przestępstwa o charakterze terrorystycznym, oraz z uwzględnieniem aktualnego poziomu dostępności sił i środków pozostających w dyspozycji Straży Granicznej.

Organem koordynującym działania podejmowane przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych jest:

- 1) Komendant oddziału Straży Granicznej właściwy ze względu na miejsce działań podejmowanych przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych;
- 2) Komendant Główny Straży Granicznej – w przypadku działań podejmowanych przez Straż Graniczną oraz oddziały i pododdziały

Sił Zbrojnych, wykraczających poza obszar właściwości miejscowej jednego komendanta oddziału Straży Granicznej.

Artykuł 11c

W przypadku zagrożenia bezpieczeństwa lub porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, do udzielenia pomocy Straży Granicznej, Prezes Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych uzgodniony z Ministrem Obrony Narodowej, może zarządzić użycie również żołnierzy Żandarmerii Wojskowej. Wówczas przysługują im również, w zakresie niezbędnym do wykonania ich zadań, wobec wszystkich osób, uprawnienia funkcjonariuszy Straży Granicznej. Korzystanie z tych uprawnień następuje na zasadach i w trybie określonych dla funkcjonariuszy Straży Granicznej.

4. Straż Graniczna a środki przymusu bezpośredniego

Straż Graniczna jako jednolita, umundurowana i uzbrojona formacja przeznaczona do ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji posiada również wśród wielu innych uprawnień, prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Zakres jej działania i uprawnień reguluje ustawa z 12 X 1990 r. o *Straży Granicznej* (Dz.U. z 2021 r., poz. 1486; t.j. z 16 VIII 2021 r.) oraz ustawa z 24 V 2013 r. o *środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*.

Warunki użycia i wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej reguluje art. 23 ww. ustawy.

Środki przymusu bezpośredniego, takie jak:

- siła fizyczna w postaci technik: a) transportowych, b) obrony, c) ataku, d) obezwładnienia;
- kajdanki: a) zakładane na ręce, b) zakładane na nogi, c) zespolone;
- kaftan bezpieczeństwa;
- pas obezwładniający;
- siatka obezwładniająca;
- kask zabezpieczający;
- pałka służbowa;
- pies służbowy;

- koń służbowy;
- pociski niepenetracyjne;
- chemiczne środki obezwładniające w postaci:
- ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
- granatów łzawiących,
- innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
- przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej;
- pokój izolacyjny;
- kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych;
- pojazdy służbowe;
- środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe;
- środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub olśniewających.

mają prawo zostać użyte lub wykorzystane w przypadkach, o których mowa w art. 11 ustawy z 24 V 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, czyli w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- 1) wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem;
- 2) odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 3) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby;
- 4) przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- 5) przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniane przez uprawnionego obszary, obiekty lub urządzenia;
- 6) ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez uprawnionego;
- 7) **przeciwdziałania zamachowi na nienaruszalność granicy państwowej w rozumieniu art. 1 ustawy z 12 X 1990 r. o ochronie granicy państwowej;**

- 8) przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- 9) zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- 10) ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 11) zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- 12) pokonania biernego oporu;
- 13) pokonania czynnego oporu;
- 14) przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

W przypadkach, o których mowa w art. 45 pkt 1–3 i pkt 4 lit. a i b oraz w art. 47 ustawy z 24 V 2013 r. o *środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*, funkcjonariusze mogą użyć broni palnej lub ją wykorzystać. A zatem funkcjonariusz Straży Granicznej może użyć broni palnej, gdy zaistnieje co najmniej jeden z następujących przypadków:

- 1) konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na:
 - a) życie, zdrowie lub wolność uprawnionego lub innej osoby albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - b) ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - c) mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednio zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby, albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu,
 - d) **nienaruszalność granicy państwowej przez osobę, która wymusza przekroczenie granicy państwowej przy użyciu pojazdu, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,**
 - e) bezpieczeństwo konwoju lub doprowadzenia;
- 2) konieczność przeciwstawienia się osobie:
 - a) niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności uprawnionego lub innej osoby,
 - b) która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną uprawnionemu lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania;
- 3) bezpośredni pościg za osobą, wobec której:
 - a) użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w pkt 1 lit. a–d i pkt 2,

- b) istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny;
- 4) konieczność:
- a) ujęcia osoby:
 - wobec której użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w pkt 1 lit. a–d i pkt 2,
 - wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny,
 - dokonującej zamachu, o którym mowa w pkt 1 lit. d lub e,
 - jeżeli schroniła się w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
 - b) ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności, jeżeli:
 - ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby,
 - istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu,
 - pozbawienie wolności nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20, art. 148, art. 156 § 1, art. 163–165, art. 197, art. 252 i art. 280–282 ustawy z 6 VI 1997 r. – Kodeks karny,
- a także w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:
- 1) zatrzymanie pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów;
 - 2) pokonanie przeszkody:
 - a) uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia uprawnionego, innej osoby lub ratowanie mienia,

- b) w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia;
- 3) zaalarmowanie lub wezwanie pomocy;
- 4) neutralizacja przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia uprawnionego lub innej osoby;
- 5) unieszkodliwienie zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu uprawnionego lub innej osoby;
- 6) oddanie strzału ostrzegawczego;
- 7) zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego, w przypadkach określonych w ustawie z 3 VII 2002 r. – *Prawo lotnicze* (Dz.U. z 2019 r., poz. 1580 i 1495).

Użycie i wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz dokumentowanie tego użycia i wykorzystania odbywa się na zasadach określonych w ustawie z 24 V 2013 r. *o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*.

Summary

The refugee crisis on the Polish-Belarusian border related to the appearance on the border of a significant number of people who were brought to the territory of Belarus and then directed to the territory of Poland in an organized manner by Belarusian services led to a number of actions by, among others, Polish authorities, the legal aspects of which required urgent elaboration. This article addresses the issue of the use of direct coercive measures against border crossers. Pursuant to the provisions of the Act of 12 December 2013 on foreigners, which for the most part regulates matters related to legally obtaining the right to various forms of residence in the territory of the Republic of Poland, in the absence of grounds for obtaining such a right, actions may be taken that directly or indirectly involve the use of direct coercive measures by the Border Guard or the Police. Exercising their statutory powers, officers of these services undertake actions involving, among other things, detention, leading to the border, and in the course of carrying out this action, but within the scope of their powers and with the application of the requirements provided for by the Act of 24 May 2013 on direct coercive measures and firearms, they may use direct coercive measures. Indeed, direct coercive measures may be used or employed in the event of the need to, among other things, enforce the legally required behavior in accordance with an order issued by an authorized person to counter an attack on the inviolability of the state border.

Keywords

refugees, crisis, coercive measures, border crossing, duress, Polish-Belarusian border, state of emergency, restrictions on rights and freedoms